

ŠKOFIJSKI LIST

72.

Cerkvena pesem.

1. Velike težave.

Zakaj ni dosti lepih cerkvenih pesmi? Kako da so svetne pesmi v umetnostnem oziru navadno dostojnejše ko cerkvene?

Število slovenskih nabožnih pesmi je silno veliko. Če štejemo samo take, ki se res pojo, jih dobimo okrog 1000! A če izločimo vse, kar ni dovolj dostojno za cerkveno petje, se število skrči približno na četrtino, in če v tej četrtini iščemo vsestransko dobrih, jih odpade spet do 70 odstotkov. Koliko več je dobrih v svetni poeziji!

Vendar ni čudno.

Pesniki se vzgajajo ob svetnih časopisih in za njih namene. Na duševnem obzorju tukaj vzgojenih pesnikov je pa cerkvena pesem malenkostnega pomena. Zlagali so doslej take pesmi večinoma preprosti organisti, brez vsake šole, in duhovniki iz stiske, za najnujnejše potrebe, vsi pa brez vaje. Blaž Potočnik, pesnik in skladatelj, je med njimi najboljši; njemu se imamo zahvaliti, da smo za cerkev skoro boljše preskrbljeni kot drugi narodi, a zaslužni mož je vendar skoro pozabljen; dijak komaj še sliši njegovo ime.

Kaj pač more pesnikom dati Cerkev? — Drugod je delo laglje; pesnik je po svetnem časopisju le malo vezan; z lahkoto zloži pesem, ki jo odobri umetnost in čaka ga honor in honorar: Cerkev pa ima za pesnika vse polno vezi, in če pesnik tudi zloži lepo pesem, nihče ne poprašuje za umetnika; v molitvenikih se niti njegovo ime ne tiska.

Pa tudi pesnik, ki mu ni za ime ali denar in ki Cerkev ljubi, ne more lahko zlagati cerkvenih pesmi. Pravi umetnik namreč nerad dá iz rok delo, ki ni vseskozi umetnina, a Cerkev in skladatelji zahtevajo toliko, da je zares izredno težko, sestaviti vseskozi dovršeno cerkveno pesem. Umetnost namreč zahteva, naj bo pesem lepa organska celota, ki se kot cvetlica razvija do cveta, in njeni sestavni delci zato ne morejo biti lahko izenačeni po števnem ali časovnem merilu. Skladatelj pa se za te težave ne meni, on hoče imeti kitico, ki se more peti; in še več, pri kitični pesmi zahteva, naj se vse naslednje kitice uklenejo v vezi prve kitice: ritem, število zlogov, cezura, jakost in barvenost izraženih čuvstev — vse to naj bo po vseh kiticah enako! Kako naj se v teh verigah pesem razvija, kako naj napreduje? Posledica teh težav je, da so ravno cerkvene pesmi v umetnostnem oziru navadno slabše.

Izkušnje potrjujejo, da skladatelji uglasbujejo tudi manj vredno besedilo, bolj umetnostne pesmi pa puščajo v tihoti. Toda ne smemo jih obsojati; manj vredne pesmi je najbrž zložil v umetnosti nepoučen človek, a zložil jih je na melodijo in je zato našel tisto lastnost, ki jo mora imeti pesem za petje.

Primeri slabših tekstov, ki se pa lahko pojo:

Glasno zapojmo,
čast povzdiguemo,
v belem je kruhu
sam Jezus skrit.

Ali: Kaj se vam zdi,
pastirčki vi,
al' ste kaj slišali?
Oj srečen čas
zdaj gre na nas:
Mesija se rodi.

Ali: Prelepa je Čateška fara,
še lepša je Zaplaška gora:
Marija na tronu sedi,
okolj se ozira
na vse strani!

Zakaj ne bi tudi pravi pesniki mogli zdati cerkvene pesmi? To hočemo in moramo doseči. Prave pesnike je treba opozoriti, kakšne lastnosti mora imeti pesem za petje, in ti nam bodo ustvarili boljših pesmi. Velike so težave, a nepremagljive niso.

Ali ne bi dobili lepih pesmi, če bi pesniki popravili stare pesmi? — Pesniki sami najbolj vedo, da je to težka stvar; vrhutega vsaka popravljena pesem moti tiste pevce, ki znajo staro besedilo na pamet. V poročilu slov. hrv. kat. shoda (str. 89 in 90) je povedano, zakaj so bile nekatere izpremembe potrebne, glede na novo popravljanje pa je bila soglasno sprejeta resolucija:

„Nabožne pesmi, katere so že udomačene, zlasti te, ki so se razširile po novi Ceciliji in Ljudski pesmarici, naj se v besedilu več ne spreminjajo, dokler se za izpremembo ne odloči kak večji zbor veččakov. Zmožni pesniki naj rajši zlagajo lepše nove pesmi.“

2. Pomen cerkvene pesmi.

Cerkvena pesem je vredna ljubezni in truda, bolj ko vsa druga poezija. Ima najvišji cilj: človeško srce dvigati k Bogu, viru lepote; ima moč, da v žalosti razvedruje s čisto

radostjo; ima uspeh, da trda srca obrača k lepemu življenju in nedolžna srca ohranja v čednosti. Plačilo, ki ga pesniku daje svet, je nižje vrste; sami ne govoré radi o njem, ker bi jih poniževalo. Čast, ki jo prejemajo od sveta, je majhna in minljiva. Črnilo v časopisju se posuši, papir zrumeni, v nekaj letih ali mesecih je pesem pozabljena: lepo cerkveno pesem pa pojo zbori najblažjih ljudi skozi stoletja; pesem jih vedri, tolaži, radosti in vodi v neminljivo življenje.

Zato se hočemo truditi, da se cerkvena pesem povzdigne.

3. Odbor za cerkvene pesmi.

V Ljubljani se je v kn. šk. dvorcu v ta namen sešel večji odbor, v katerem so zastopani vsi sloji, kateri utegnejo kaj pripomoči k zaželjenemu uspehu. Skladatelji, pesniki in teologi vsak s svojega stališča pojasnjujejo, kaj je treba cerkveni pesmi, in v tem odboru se bodo nove pesmi tudi presojale.

Po želji tega odbora je dr. Gr. Pečjak sestavil ta oklic, s katerim se prvokrat obračamo do pesnikov. Tukaj izraženi nazori in nauki o cerkvenih pesmih so se obravnavali v odboru in že sestavljen oklic se je iznova v odboru pretehtal; zato naj ga pesniki ne preslišijo.

Treba je smotrnega dela. Kakor svetni listi mlade pesnike zase vzgajajo, tako jih želi ta odbor vzgajati tudi za Cerkev. Vabimo vse, ki čutijo v sebi moč in veselje do nabožne poezije. Želimo pomoči že priznanih pesnikov, ker ti že poznajo umetnost in bodo prej dosegli, da bo pesem lepa; kličemo pa tudi začetnike, in upamo, da bodo s časom dospeli tem više, čim prej stopijo na to pot.

Pesmi naj se pošiljajo kn. šk. ordinariatu v Ljubljani, in ta bo poskrbel, da pridejo v presojo pred odbor. Nihče naj se pod pesem ne podpiše, ampak naj svoje ime naznani posebe, da bo znano le ordinariatu, ne pa odboru. Če se pesem odobri, se potem z imenom v Cerkvem Glasbeniku priobči in skladateljem priporoči; tudi neodobrene take pesmi, katerih kritika bo poučna za druge, se bodo tiskale, toda brez podpisa.

Prosimo že v začetku, naj ne bo nihče užaljen, če kdaj tudi taka pesem ne bo odobrena, ki bo boljša kot nekatere dosedanje. Petju se namreč ne koristi, če se ljudstvu odtegujejo že udomačene pesmi in ponujajo vedno nove, ampak s tem, da se znane pesmi spoštujejo in dalje prepevajo, obenem pa širijo vmes samo take, ki so res kaj vredne. Manj polne pesmi se bodo odobravale le tedaj, če jih bomo kje bolj pogrešali, a skušali bomo vedno, da dobimo čim boljših.

4. Hitrejši uspeh.

Da pridemo hitreje do boljših uspehov, podajamo tukaj že naprej nekaj nasvetov, ki so se rodili po dosedanjih izkušnjah.

Predstavimo si jasno, kaj hočemo imeti: lepo — cerkveno — pesem za petje. Torej je treba premisliti, kaj mora imeti pesem, da bo prvič lepa, drugič cerkvena in tretjič za petje. Prvo uči umetnost, drugo Cerkev, tretje glasba.

A. Cerkevna pesem naj bo lepa.

Kaj zahteva umetnost, se ne da lahko in na kratko spraviti v pravila. Pozitivne moči, s katero se lepota čuti in umetnina ustvarja, odbor ne bo mogel dajati, to bo pesnikov del. V ocenjevanju poslanih pesmi pa bomo skušali dajati navodila, česa se je pesnikom izogibati.

Prosimo pa nujno, naj se pesniki temeljito otresejo krivične sodbe, da je za cerkev vse dobro; za najvišji predmet se spodobi prava pesniška oblika. Obilica manj vrednih cerkvenih pesmi naj nikogar ne moti, saj teh po veliki večini niso zlagali pesniki.

B. Cerkevna pesem naj bo molitev.

Komu gre sodba. Kaj mora imeti pesem, da bo cerkvena, naj sodijo tisti, ki imajo skrbeti za dostojno liturgijo, in vsi tisti, kat ri čutijo blagodejno moč ter vzvišenost cerkvenih molitev.

Direktiva. Vemo, da se na vezano naročilo prav dobra pesem težko zloži; najlepši biseri pesništva so izšli kot dar „od zgoraj“. Kdor torej prejme inspiracijo za kako lepo pesem, naj pesem pošlje, četudi jih imamo morda že dosti podobne vsebine: ako je res veliko boljša, naj tekmuje z dosedanjimi. Poziv pa pošiljamo pesnikom najbolj zato, ker za mnoge prilike pesmi pogrešamo, dočim jih imamo za druge prilike jako veliko.

Direktiva je torej potrebna. Če pa jo skušamo dati, ne grešimo proti pojmovanju umetniške moči: saj je od svobodnega odločevanja zavisno, kaj pesnik premišluje in kako se sam razporeži za višje navdihe. Inspiracija je le sklepno dejanje nedogledne vrste pesnikovih sil in teženj.

Zahteve:

1. Cerkevna pesem mora biti pred vsem molitev, in sicer molitev za vernike v cerkvi. Torej se moramo učiti pred vsem iz liturgičnih tekstov.

Ako torej hočem zložiti primerno pesem za kak poseben čas ali poseben praznik, bom skušal prav umeti in globoko občutiti, kar mi predlaga sv. Cerkev za tisti čas ali praznik; ne bom vezan samo na tiste besede, ki jih ima Cerkev, ampak bom skušal dojeti njenega duha. Duhovnik torej premišluje brevir in še bolj misal. Laik najde 15 najlepših liturgičnih maš v molitveniku „Večno življenje“ (peti natisk); v nemškem prevodu se dobe vse maše v molitveniku „Das Meßbuch der hl. Kirche“ (Scholl). Jako koristen bi jim bil tudi slovenski Goffine. Zaradi pesniške koncepcije jako priporočamo, naj pe-

sniki bero najlepše pesniške proizvode, zlasti latinske himne. Toda povedati moramo takoj, da latinske himne večinoma niso bile zložene za kitično petje, zaradi česar ne ustrezajo vsem zahtevam naših skladateljev. Priporočamo jih tukaj za zgled, kako Cerkev v pesmih moli. Dobre latinske zglede za petje navedemo kasneje.

2. Molitev naj izraža obilje pobožnih čuvstev in naj zbuja mnogotere kreposti.

Cerkev v svojih molitvah srca dviga k Bogu z jako različnimi lepimi nagibi in po visoki lestvici pobožnih čuvstev, dočim so naše dosedanje pesmi precej enolične, za kreposti ubožne, nekatere celo spotekljive.

Pesem, ki si izposodi govorico in podobe od zaljubljenih pesmi, ni za cerkev. Na Visoko pesem se ne moremo sklicevati v opravičevanje takih naših tekstov. Sv. Cerkev je povedala, da je ona prava učiteljica o sv. pismu. Zatorej glejmo, kako sv. Cerkev porablja Visoko pesem. Preglejmo maše in cerkvene himne. Najdemo vseskozi, da se tekst Visoke pesmi kvečjemu za berilo porablja, ali pa v takem okviru, kjer je nizkotna misel izključena. Sama pa ne sklada takih pesmi in za molitve je ne uporablja. Ne odobravamo torej takih pesmi, kot je naslednja:

Kje prebiva ljubi moj?
Tički dajte mi peruti,
da do njega poletim;
ribce dajte mi plavuti,
do njega po njih zdrčim...

Ali: Prijatelji, povejte mi,
kod ženin ljubi hodi,
moje srce in vse želje
ga iščejo povsodi...
... kje se mudi itd.

Besede so vse dostojne. V zvezi pa se misli lahko obračajo drugam.

Še več je Marijinih te vrste. Kot nespotekljiva se poje, pa ni priporočilna:

Veš, o Marija, moje veselje?
Veš moje želje? — ljubil bi te!
Vedno pri tebi hotel bi stati...
Ljubljena Mati — zvrzi me ne.

Izključeno bodi vse, kar more že brez perverzности spominjati na nižjo čutnost ali vsiljevati spomin na svetno ljubezen. Na primer:

Jezus, moje poželenje.

Ta izraz se navadno rabi za grešno strast; v tej pesmi ga obsoja tudi kontekst, v katerem deklica vsled poželenja

želi objeti ženina,
ljubljenega Jezusa.

Kadar besede dobe slab pomen — morajo iz Cerkve ven. Zato je morala iz litanij tudi sicer lepa beseda „Mati prečudna“.

Brez graje so sicer pesmi, ki izražajo hrepenenje po sreči, po zveličanju, po nebeški družbi itd. Toda če se to izraža le s podobami, ki so drugače egoistične ali hedonistične, in če se

pesem za pesmijo vrsti z vedno isto vsebino, ki drugače lahko izraža egoistično teženje, je gotovo napačno. Primeri:

Jezus, kdaj bom tam prebival,
kamor duša poželi.
Kdaj sladkosti tvoje vžival
v morju večne bom časti?

Ali: Sladko je pri tebi biti...

Ali: Pomagaj, da lažji
nam bode naš stan,
da dobro nam pojde,
ko sodnji bo dan...

Cela ta pesem ima le en nagib: „Bojimo se, kaj da na sodnji bo dan.“

Novi pesniki naj zajamejo še druge bogate vsebine iz zaklada krščanskih čednosti. Jezus je naročil, da bodi naša prva prošnja: Posvečeno bodi tvoje ime; druga: naj se širi božje kraljestvo; tretja: naj se zgodi božja volja. Žalostno je, da takih višjih nagibov pesmi dosti ne poznajo.

3. Cerkvene pesmi naj bodo naravne in vsebina vselej resnična.

Nič ne očitamo pesniku, če zapoje ginljivo pesem, da izrazi kako svoje nenavadno ali hipno čuvstvo, ali če ginjenost poudari s hiperbolo. Toda za cerkveno pesem, ki jo pojo najrazličnejši ljudje v raznoterih položajih, mora biti vsebina umerjena in vedno povsem resnična.

Primeri:

Angelci špansirajo,
rožo Marijo cirajo,
kronaj jo kronaj večni Buh,
Oče in Sin in Sveti Duh.

Tičce po luftu letajo,
krancelj Mariji spletajo...
Ribce po vodi plavajo,
rožo Marijo hvalijo...

Kako angelci špansirajo, kako Marijo cirajo, kako tičce krancelj pletejo in kakšno zvezo imajo ribce z Marijo — vse to je za človeka, ki moli, prazno. Če pravimo, da stvari hvalijo Stvarnika, ima to globok pomen. Tudi če hribe kličem, naj Marijo hvalijo, more to kaj pomeniti. Kratko in malo pa kar vse na Marijo obračati, kar se učimo o Stvarniku, ni prav. Zakaj tega ni povedalo božje razodetje? Ali mar je pesnik angelcev prišel nove resnice oznanjat?

4. Oblika molitve. Molitev za vernike v cerkvi je najprimernejša v prvi osebi množine. „Oče naš“ je tudi v tem oziru ideal. Mašne molitve so skoro vse take. Tudi mnoge izmed najlepših pesmi. Primeri: O sanctissima... ora pro nobis.

Tebi, Bog, se posvetimo,
v dar ti srca izročimo.

Ker so pa te oblike za kratke vrstice težke in ker bi pesmi postale preveč enolične, če bi bile vse tako zložene, naj se le rabijo tudi druge oblike, kjer so za vsebino primerne.

Nekatere pesmi n. pr. prav lepo obenem porabljuje drugo osebo v množini, po zgledu: Venite, adoremus!

Prijatli božjega Srca,
o pridite, molite ga.

Še boljše bi bilo:

o pridite, molimo ga.

Ali: Tecite k jaslicam...

Odpev: Mi vsi ti pojemo,
o Dete mlado.

Prva oseba ednine ne more biti izključena, saj tudi Cerkev včasih tako moli. Toda biti mora ta oblika primeren izraz za vernike sploh. Tisti singular, ki izraža izrednosti duševnega stanja, ali individualno teženje pesnikovo, ni za cerkveno pesem; tako tudi niso primerne tiste eksaltiranosti, ki se pojavijo le v močnih hipnih čuvstvih, ki jih pa verniki vobče ne morejo imeti. Z zgledi ni mogoče vseh zablod pojasniti, rajši navajamo zglede dobrih edninskih oblik:

Angel božji, ki me vodiš,
da se sam ne pogubim.

Tukaj singular obenem izraža, da ima vsak človek svojega angela variha; če tudi poje družba, vsak misli isto.

Ali: Recordare, Jesu pie,
quod sum causa tuae viae...
quarens me sedisti lassus...

Kakor tukaj, še marsikje v cerkvenih molitvah edninska oblika pomaga globlje občutiti ljubezen Jezusovo, ki je v vseobsežni božji vsevednosti mislil na vsakega posameznega človeka.

Včasih je singular koristnejši zato, ker je treba izraziti osebno odločitev, n. pr.:

Jezusa ljubim,
njemu le služim...

Ali: Jezus tebi živim,
Jezus tebi umrjem.

Napačen je pa singular, ki druge vernike izključuje. Prav zato je tudi dual neprimeren, n. pr.:

Sprejmi srcé,
mi svoje daj,
zedini naju
vekomaj,
prijatelj moj si res.

V ženski obliki pesem ni za cerkev. Ne bi bilo pa slabo, če bi se za ženske samostane, ali za ženske družbe sploh, zložile nekatere take pesmi, ki bi izražale ravno to, kar imajo te družbe zase posebnega. Če shodi izključujejo moške, je gotovo bolj primerna v pesmih ženska ali vsaj indiferentna oblika.

Vobče je vedno boljša indiferentna oblika; zato so oblike sedanjega časa primernejše, kakor preteklega in prihodnjega časa, v katerih se oblike ločijo. N. pr. častim, namesto:

častil bom. Toda nihče ni zato opravičen jeziku delati sile in napačno rabiti nedovršne glagole v sedanjiku za pomen prihodnosti.

N. pr. Daj, da s tabo rad žalujem.

V tem oziru imamo v pesmih polpreteklega časa največ napak; v starejših jih ni dosti, tudi v novih popolnejših pesmih jih ne smemo dopuščati.

5. Vsebinska. Kakšnih pesmi najbolj pogrešamo?

Marijinih pesmi brez stika s prazniki ali posebnimi prireditvami je dosti, tudi lepih je obilo. Če pa iščemo prav lepih in obenem popolnoma primernih za vsak Marijin praznik, pridemo vendarle v zadrego. Dovolj primernih pesmi za Marijine družbe pa ni. Dokler jih ni, naj se pojo druge lepe Marijine pesmi, ne pa rimana proza brez vse lepote; vsaj pogostoma se take ne smejo peti, ker postanejo preveč zoprne. Seveda to velja tudi za vse druge pesmi:

N. pr. Glej svet'ga Lenarda, kristjan,
vesel ga moraš biti.

Ali: Tukaj zastarani greh se odpuša,
pridi k misjonu zagrešena duša,

Kaj bi storili, kako bi ravnali,
v svetem misjonu to boste spoznali.

Te zglede navajamo zato, da pesniki uvidijo, kako bi bil njih trud potreben.

Pesmi k angelom in svetnikom je malo, a tudi v liturgiji jih je malo. Vobče so pesmi k svetnikom jako prozaične, kar je menda vplivalo tudi na skladatelje. Kdor se torej tukaj dela loti, bo imel hvaležno polje.

Najbolj nam je treba več lepih evharističnih pesmi, in sploh pesmi s tako vsebino, da bi izražala in podpirala to, kar vernikom daje Cerkev v svoji liturgiji.

Posebe opozarjamo na cerkveno leto. V molitveniku Večno življenje in v Ljudski pesmarici je hotel izdajatelj izbrati le najlepše pesmi, a obenem je hotel zadostiti duhu cerkvenega leta; pregled teh pesmi bo za cerkvene pesnike poučen: marsikje bi bilo želeli tesnejšega stika z liturgijo, drugod spet bi želeli lepše pesmi. Toda primernejših izdajatelj ni našel, treba jih bo zložiti, kjer ne zadovoljujejo, ali kjer jih je premalo. Pogledajo naj obenem največjo zbirko „Venec svetih pesmi“, da bodo vedeli, česa je že dosti.

Opozarjamo še posebe:

Želeli bi lepe slovenske pesmi z vsebino Jesu Redemptor. Ritem naj bi bil drugačen kot latinski; sedanji slovenski prevod v istem ritmu je namenjen koralni melodiji; naj torej ostane v rabi.

Več pesmi bi želeli za postni čas.

Za vnebohod ni nobene pesmi prav prikladne.

Za binkošti je le ena dovolj primerna.

K sv. Trojici imamo en prevod liturgične pesmi, drugo je vse nerabno.

Lauda Sion Salvatorem nima še dobrega slovenskega besedila.

Krasna je vsebina pesmi „Popule meus, quid feci tibi“, a v slovenskem jeziku ni še nihče dal tem mislim primerne izraza.

Blagoslovnih pesmi bi želeli več boljših.

Dobra bi bila ena slovenska mašna pesem za mrtve, ker se včasih poje na koru pri črni tihi maši.

6. Skladatelj. V tolažbo moramo pa pristaviti, da se ne mudi preveč. Skladatelji imajo še dovolj dela. Ozirajo naj se na Cerkev ter ji pomagajo z melodijami poglobiti čuvstva.

Krasne so Marijine antifone, ki se molijo po litanijah. Zakaj ni melodij?¹

Zakaj se dosti ne poje:

Mati žalostna je stala?

Evharistična Adoro te devote — ima dovolj porabno besedilo:

Molim te ponižno.

Tako tudi: Zdrava morská zvezda.
Prídi vsa krščánska čreda.
Človeštva mili Rešenik.

Tudi pesem k presveti Trojici: O Bog neskončne milosti, bi zaslužila melodijo, saj je to edina pesem te vrste. Pesmi v „Večnem življenju“ so razširjene v 40.000 izvodih; ker vsi novi molitveniki zajemajo iz tega molitvenika, bodo zdaj že med ljudmi sto in stotisočkrat pomnožene. Če skladatelj pospešuje pesem kot molitev, mora to uvaževati. Ljudstvo bo hvaležno za melodije; melodija bo bolj všeč, ker bodo ljudje besedilo poznali; Cerkev bo ustrezno, ker se to besedilo najtesneje sklada z liturgijo.

Skladatelji, katerim dosedanja melodija kake dobre cerkvene pesmi ne ugaja, naj dajo boljše na dober že znan tekst. Skušnja kaže, da se ljudje razveselijo, ko slišijo boljše melodijo za kako njim znano pesem, pri novi pesmi slišijo le glasove, besedilo razumejo le redkokdaj. Molitev je prva, melodija naj le molitev čuvstveno bolje izrazi. Uглаševati pesmi zato, ker so nove, ni prav. Slab tekst več škoduje kot koristi, zato, ker izpodriva molitev.

C. Cerkevna pesem naj bo primerna za petje.

Dejstvo, da se tudi nekateri veliki pesniki niso zavedali, kaj se lahko poje, nas opravičuje, da o tej strani izpregovorimo obširneje. Zdi se nam, da lastnosti pesmi za petje niso preveč skrivnostne, le truda si pesniki niso dali, ker niso nameravali zlagati za petje.

Zahteve:

1. Pesem za petje se mora odreči vsakega pomočka, ki ga daje pisanje in čitanje; jasna mora biti po samih besedah, kakor se slišijo.

Ko človek pesem bere, ima pred očmi razdeljene vrstice, v vrsticah še ločilna zname-

nja, velike in male črke, in kar je največ vredno: oči lahko hité preko besed vselej tako daleč naprej, da duh zajame kako misel. Vsega tega verniki v cerkvi nimajo; melodija navadno niti besed ne loči od besed; vse mora biti jasno iz naravno postavljenih misli; večkrat nas melodija kar sili, da moramo iskati pomena v kosih. Vernik na primer sliši:

Sveti Jožef-da-nes-po-je

Ker se tu konča vrstica, kar poslušalcu naznani tudi melodija, mora duh poslušavca iskati pomena najprej le v teh besedah; prva misel, ki jo dobi, je: „Danes poje tudi sveti Jožef.“ Marsikdo se je že temu nasmejal, v tiskani pesmi pa mala vejica vso zmedo prepreči:

Sveti Jožef, danes poje
naj ti radostno srce.

Ali: Čujem skrivno povabilo:
Duša, Jezus kliče te.

V tej melodiji ni vejice, marveč cezura za četrtrim zlogom, vsled česar čujem nerazrešljivo skupino

Dušajezus-kliče te.

Skladatelj ni kriv, zakaj v drugih vrsticah je cezura za istim zlogom.

Ali: V žalosti bridki, hudi smo.

Sliši se le: „V žalosti bridki smo hudi,“ kar ni moralno. Ne smemo takih verzov zagovarjati z zahtevo, da naj bodo poslušavci pametni; ne gre le za to, ali se dá kak verz prav umeti, ampak za to, če je izraz primeren. Vse, kar zbuja tudi spomin na napačno pojmovanje, pokazi lepoto pesmi.

Tudi mnogo rim, ki jih zdaj pesniki rabijo, je le za oko, kar je za petje slabše kot nič.

Primeri:

Vse pravice vir Gospôd je,
poslušajte, vsi narôdje.

Ali: ... milijon — poklon.

Pisano je lepo, a brati in peti bi bilo treba: milijôn — poklôn.

Tudi rime z dolgimi vokali niso vse čiste, na primer: Gospôd — povsôd. Besednjak piše obakrat isti naglas, a z znamenjem pod vokalom. Zdi se, da bo pri takih primerih moral odnehati živi jezik na ljubo mrtvi pisavi. Toda kratkih zlogov rimati z dolgimi nikakor ni dopustno.

2. Kar ne more vzbuditi predstave, se ne more peti. Treba je besede tako razporediti, da si more človek vsaj do konca vrstice kaj predstaviti; če so prav kratke vrstice, je včasih zadosti, da je pomen izražen do konca druge vrstice; vsekako pa mora biti pomen že izražen do vrstice, ki po ustroju kitice s prejšnjimi vrsticami skupaj ustvarja poseben del.

Že dober govornik stavi besede drugače kot dober pisatelj, in ne izgovarja najprej tistih besed, ki se brez naslednjih ne morejo umeti;

¹ Gotova je antifona za velikonočni čas; druge tri se pripravljajo. Od malih (prazniških) antifon je tudi nekaj popolnoma izgotovljenih.

pevec, pri katerem je vsaj štirikrat dalje časa treba čakati naslednjih besed, se sme tem manj ustavljati naši naravni zahtevi. Primer iz govornišva: Ako bi govornik prišel: „Našli smo neskončno luč, morje blaženosti, sreče in upanja“ — vprašam: Kaj naj si slušatelj predstavi? Kaj je neskončna luč? — Te besede je govoril na Kat. shodu dr. Lovrenčič, toda postavil je besede prav: „Našli smo Kristusa, neskončno luč, morje blaženosti, sreče in upanja.“ V tej psihološko pravi razporedbi ni nič mučnega, nič praznega; če pa bi bil postavil „Kristusa“ na konec, bi se to lepo bralo, a govor bi bil slab.

Primer iz slabe cerkvene pesmi:

O zakrament ljubezni,
srce brez tebe zdravo

Melodija sili slušatelja, da veže to, kar je slišal. Kakšen pomen ima to? Kako naj bo srce zdravo brez Jezusa? — Mislil pa je pesnik prav, zakaj potlej dobro pove:

oh ni, v njem vlada greh.

Taka stava besed je še posebno napačna s skladateljevega stališča; saj on ne sme z melodijo zavzdigniti besed brez pomena, pomen pa besede dobe šele po naslednjih besedah. Preko vsake daljše skupine besed, ki še nič ne pomenijo, bi moral skladatelj hiteti z recitiranjem, kar mu seveda le redko ugaja.

Vzemimo primer lepe pesmi, ki pa je obenem jasen zglede, da se vendar ne more peti. Medved piše:

„Še enkrat mi prinesi zlate hipe“. — Kaj naj počne skladatelj s temi besedami? Vrstica je tako dolga, ba bi ji lahko in rad dal še dve cezuri, a predstave še ni nobene. Po melodiji zaveden bi poslušavec skušal tudi naslednjo vrstico umeti zase. A kaj naj mu pomeni:

„Nazaj, krilati, neudržni čas!“

Ali mar hoče kdo tok časa zasukati? — Nespa-
metno. Če pa to beremo, najdemo v resnici
jako lepo in pomenljivo kitico:

Še enkrat mi prinesi zlate hipe
nazaj, krilati, neudržni čas,
ko pred očetno hišo v senci lipe
vesel in mlad mi je cvetel obraz.

Razume se, da tudi v dobri stavi ne more biti pr. v vsaka beseda jasna naslednjih, in še bolj gotovo je, da ne more biti enako jasna. Zahtevamo le, da se izključuje mučna daljša skupina nejasnih besed in vsako dvoumje ali povod za stranske misli. Posebno take stvari se morajo izključiti, ki zavoljo melodije vrivajo v misel kaj nedovoljenega. Primer: „Ne ljubim te, Marija“ — in zakaj bi je ne ljubil, saj jo moraš! toda vsa ta misel je napačna, saj sledi: „samo zavoljo čednosti“.

Na ustroj kitic je tudi treba gledati, pri katerih vrsticah mora biti pomen že bolj dovršen. V kitici z rimami ab ab stoji pač ab kot del zase, ki mu sledi podoben drugi del ab;

melodija mora take dele izraziti kot tesnejšo celoto, nego je med drugo in tretjo vrstico; torej bi morala tudi misel biti tako razvita. A glejmo napačen primer:

O Marija, moje želje, a
kadar spomnim se na te, b
žalost zgine in veselje a
pride v tožno mi srce. b

Vrhu grajane napake je tretja vrstica hudo skažena, ker mora slušatelj zaradi cezure po tretji vrstici razumeti: Žalost in veselje zgine, kadar se spomnim na Marijo.

Ugovor: Ali ne bo naša zahteva pesnikov preveč uklepala?

Res je le to, da se kitica po naši zahtevi težje zloži, ni pa zato slabša, ampak tudi za branje lepša.

Izmed pesnikov se je naših „tesnih“ pravil najbolj držal Gregorčič v prvem zvezku. Glejmo n. pr. njegovo pesem „Naša zvezda“! Kakor da bi slišal iz nje še melodijo, tako je umerjena po pravilih za petje:

Zvezda mila je migljala
in naš rod vodila je;
lepše nam ta zvezda zala,
nego vse, svetila je.

Toda oh, za goro vtone,
skrije se za temni gaj;
svitle vprašam milijone,
vrne li se še kedaj?

A molčé zvezdice jasne,
odgovôra ne vedo,
dol z neba višave krasne
nemo na prašalca zro.

Pridi, zvezda naša, pridi,
jasne v nas upri oči,
naj moj duh te zopet vidi,
zlata zvezda srečnih dni.

Vzorna cerkvena pesem, ob kateri naj začetniki preizkušajo naše pravilo, da se jim vtisne v pesniško moč, je naslednja:

1. O sanctissima, o piissima dulcis Virgo Maria! Mater amata, intemerata, ora, ora pro nobis.	2. Tu solatium et refugium, Virgo, Mater Maria! Quidquid optamus, per te speramus, ora, ora pro nobis!
--	---

3. Tua gaudia
et suspiria
iuvent nos, o Maria!
In te speramus,
ad te clamamus,
ora, ora pro nobis!

Primeri slovensko pesem na isto melodijo:

O brezmadežna (Večno življenje str. 478).

Druge slovenske pesmi, v katerih se naša druga zahteva zvesto izvršuje, so:

Zdrava, zemlje vse Gospa (str. 396).
Marija, Mati ljubljena (str. 421).
Že slavčki žvrgolijo (str. 476).
O Jezus, sladki moj spomin (str. 412).
Ti, o Marija (str. 477).

3. Če so vrstice dolge, bo skladatelj na najbolj poudarjenih mestih hotel narediti cezuro in isto bo zahtevala melodija skozi vse kitice. Zato pa naj rajši pesnik sam pesem že tako zloži, da bo imela ali kratke vrstice, ali čisto določene cezure v vrsticah. Primer napačne cezure:

Strmite, nebesa in zemlja, strmite!

Skladatelj v tej vrstici cezuro postavi gotovo za besedo „nebesa“, ker ga opravičujejo k temu druge kitice. Po tej cezuri pa imamo slovnično spako:

Strmite, nebesa,
in zemlja, strmite!

Drug primer: Molim te ponižno (v starejši, zdaj zavrženi obliki):

Molim te ponižno,
skriti Bog nebes.

Tukaj je cezura pri pesniku in skladatelju na koncu prve vrstice, kar je seveda prav. A v dveh kiticah cezura zadene zlog brez pomena:

Tebe razumet' ne — morem revna stvar.
Dobri pelikan, o — Jezus vsmiljeni.

Popravljen pesem glej Večno življenje. 499. Glede cezur je pa treba pesnike braniti pred skladatelji, kateri le po sluhu stavijo cezuro tja, kamor jo stavi pesnik. Preveč zahteva skladatelj, če hoče imeti po vseh kiticah na vseh mestih enako dolge in enako močne besede. Ta zahteva bi sicer skladatelju delo olajšala, toda ubila bi lepoto in duha, ker bi pesnik v resnici ne mogel najti obenem primernih besed za svojo misel. Jezik bi bil ubožen in zlog kakor razsekan drobiž.

Primer: Če pesnik pravi:
naj tisočeri bo poklôn
njej, ki za nas bedi

je pač jasno, da skladatelj teh dveh vrstic ne sme ločiti s korono. Ali naj bi bil pesnikovo misel z melodijo prav izrazil, ali pa pustil.

4. O rimah ni edinosti. „Dobre rime so življenje melodije“, je rekel neki skladatelj, drugi spet trdi, da jih ni treba.

Gotovo je, da so lepe rime koristne, nelepe rime pa škodljive. Zato izpregovorimo tudi o rimah, kar bo ustrezalo vsaj začetnikom.

Najlepše rime so tiste, v katerih se od poudarjenega vokala dalje ujemajo črke in glasovi, obe rimani besedi pa sta iz različnih govornih členov. Na primer:

Bod' češčena, sveta Ana,
v mater milosti odbrana.

Če se ujemajo tudi konzonanti pred poudarjenim vokalom, se rima sliši slabo, na primer žena, . . . omožena. Zadostuje pa, da je konzonantna skupina različna, na pr. kri — — tri.

Za petje najslabše so moške rime s kratkimi vokali in konzonanti na koncu, na primer svêt-obed.

Moške rime s konzonanti na koncu so same po sebi bolj značilne in vobče lepše, a v pesmih za petje se ni treba ogibati vokalnih naravnih rim, ker se te laglje pojó. Na primer:

Glej solznih iščem te oči,
srce po tebi hrepeni.

Tudi slabotne vokalne rime se v petju dobro glase, na primer:

Zdrava, mati milostna,
ni na tebi madeža.

Škodljive pa so vse rime, ki so samo za oči in zlasti rime, ki pevca zavedejo, da besedo izgovori napačno. Primeri:

otrök — Bôg
glâs — nâs
pâs — obrâz
že — vse
razlit — odsvit.
Se zvon glasi:
molite vsi.
O presveta tí — bod' češčena mi.

Tudi vsebina je merodajna za lepoto rime. Kar se rima, to gre skupaj — čuti zlasti preprost človek. Zato so nedopustne rime:

Ljubeznivo božje dete,
se postavi med proklete

Ali: Marija — hudobija.

Ali: Jezus v rajú — pekla zmaju itd.

Za rime tudi niso dobre take besede, ki malo pomenijo, ali pevska mašila. Na primer:

O kak žalostna je bila
ta preblažena in mila
— — Devica,

Že pri branju take rime niso lepe; v petju pa, kjer se morajo izgovarjati s povzdignjenim čuvstvom, postajajo smešne in zoprne.

Če se brez nenaravne rime pesem ne more zložiti, naj rima odpade.

5. Kitice se laglje lepo uglašijo, če so bolj razvite in imajo več mnogoličnosti. Toda med seboj se morajo ujemati.

V prav kratkih kiticah se melodija težko razvije. Kratke štirivrstične kitice skladatelj rajši vzamejo po dve in dve za enoto. Veliko lepše se bo delo posrečilo, če rajši pesnik sam naredi daljše kitice po 5 do 8 vrstic. V takih je lahko več mnogoličnosti po dolgosti, rimah in ritmu. Skušnja kaže, da so melodije takih pesmi bolj polne življenja in individualne lepote.

Primer: O Devica,
pomočnica
bila si in boš nam ti.
Le sladkosti
in blagosti
tvoja roka nam deli. (Dalje Večno življenje. 480.)

Zgled težjega ritma:

Zaupno k tebi prihajamo,
rajska Devica,
iz dná srcá te pozdravljamo,
naša Kraljica!
O vodi nas ti
življenja vse dni,
da v tvojem kraljestvu
se snidemo vsi. (Glej dalje Večno živ-
ljenje. 479.)

Zahteva, da se morajo vse kitice ujemati, pesnika najbolj veže. Ne le po številu vrstic, in v vrsticah zlogov in cezur, ampak tudi po tem, na katerih zlogih počiva višek čustva — vse to naj bi bilo čim bolj enako. Kitice enake vrednosti bi pesnik pač lahko ustvarjal, a kot umetnik želi napredovanja v mislih, in čustva so najmočnejša, kadar se menjujejo. Težka naloga se da včasih prav dobro rešiti tudi pri različnih čustvih; pesnik naj le na to pazi, da bo višek čustev spravil v vsaki kitici na isto mesto.

Če skladatelj opazi, da nadaljnje kitice ne gredo na melodijo prve kitice, naj pesem z melodijo pošlje pesniku. Na melodijo bo pesnik laglje zložil primernejše kitice.

Očividno različnih čustev naj pa pesnik ne izraža za petje po kiticah. Kako naj bi n. pr. skladatelj izrazil z melodijo

„Večno srečno je življenje“ —

da bi se z isto melodijo izrazila tudi tretja kitica:

„Zalost, groza me obdaja?“

Kadar pa ima pesnik pred seboj veličastno snov s prebogati čustvi, ki jih ne more umeriti na podobne kitice, naj se ne dá vezati po kiticah, marveč naj samostojno dovrši čim večjo umetnino. Tako pesem bo skladatelj uglasbil celo.

6. Kitice naj bodo po vsebini toliko samostojne, da se običajni odmor med kiticami naravno prilega.

Ne more torej ena kitica obsegati le vprašanj, druga samo odgovor, ali samo kako stavkovo določilo.

Naslednje kitice naj pa vsekako napredujejo in psihologično rastejo.

Za zgled bi postavil pesem „O cvetlica z vrta nebeškega“: v 1. kitici se opeva Marija kot Devica, v 2. kitici kot kraljica, v 3. kitici kot naša mati. Vsaka kitica je lahko samostojna, vse tri so si po ustroju enake, vsebina pa daje čustvom rast.

Še boljše pa je napredovanje, če se misel sama psihologično razvija.

* * *

To bi bile glavne zahteve. Trnjevo pot kažejo, vendar upamo, da se bodo pesniki dela lotili, če ne mnogi, pa vsaj najboljši, katerim bo zavest plemenitega truda najlepše plačilo.

73.

Rdeči križ.

Društvo „Rdeči križ“ potrebuje zopet večjih prispevkov v pomoč mnogoštevilnim ranjencem, ki prihajajo od laške meje. V Ljubljani je naročenih 10.000 postelj. Pri mnogih ranjencih so rane jako težke in ho dolgo časa treba, da se zacelijo.

Za „Rdeči križ“ ste gospodje duhovniki in so naši verniki že prav veliko darovali. Ker je Gospod pridelke blagoslovil, ker so mnogi ži-

vino dobro prodali, ne bo ravno nemogoče zopet vsaj za par mesecev nekoliko več miloščine za izdatnejšo pomoč našim ranjencem podeliti.

P. t. gospode duhovnike prosim, da bi to prošnjo omenili na prižnici in jo vernikom toplo priporočili.

† Anton Bonaventura
knezoškof.

Knezoškofijski ordinariat v Ljubljani, dne 18. junija 1915.